

HOE NOEM(D)EN WIJ MEKAAR ? (19)
Over familienamen
A. Van Schel

Bij wijze van inleiding:

In de vorige aflevering hebben we het verband nagegaan tussen plaatsnamen op –beek/–donk en familienamen. Als denkoefening doen we hier hetzelfde voor plaatsnamen op –zeel (Londerzeel, Steenokkerzeel), -zele (Lizele, Mazenzele, Oosterzele, Zele), -sele (Leisele, Wilesele, Winksele), -sel (Beersel, Eksel, Heisel, Zoersel), en –zel (Beerzel). Ze hebben allemaal voor het tweede element in de naam hun oorsprong in “sala”, een gebouw of verblijfplaats voor een lokale heer of machthebber.

Van al de genoemde plaatsnamen komen er slechts drie terug in familienamen. Volgens familienaam.be zijn er in België:

Van Beersel 188
Van Londersele 443 (vooral in Oost-Vlaanderen)
Van Londerzele 21 (idem)
Van Zele 389 (vooral in het noorden van Oost-Vlaanderen)

De geïnteresseerde en vlijtige lezer kan een gelijkaardige oefening maken voor plaatsnamen op –em, -gem, -heim, -hem, -en; in de inleiding van de volgende aflevering leest u er meer over. En zoals gewoonlijk gaan we nu over tot de orde van de dag, vertrouwde familienamen van bij ons.

MOENS / MOONS

Aantallen en spreiding:

Uit de talrijke varianten van deze twee namen kiezen we vijf vormen uit om te vergelijken:

<i>Naam</i>	<i>Familienaam.be</i>	<i>Familienaam.nl</i>	<i>NFD (Nederlandse Familienamen Databank)</i>
<i>Moen</i>	<i>1</i>	<i>223</i>	<i>496 (vooral Noord-Holland en Zuid-Holland)</i>
<i>Moon</i>	<i>13</i>	<i>3</i>	<i>0</i>
<i>Moens</i>	<i>6228 (grootste concentratie in Oost-Vlaanderen)</i>	<i>338 (veel in Zeeland)</i>	<i>551 (vooral in Zeeland en Noord-Holland)</i>
<i>Moonen</i>	<i>1713 (vooral in prov. Antwerpen en Limburg)</i>	<i>1767 (veel in Nederl. Limburg)</i>	<i>2588 (vooral in Limburg en Noord-Brabant)</i>

<i>Moons</i>	<i>3799 (vooral in prov. Antwerpen en Limburg)</i>	<i>165</i>	<i>267 (vooral in Zuid-Holland)</i>
--------------	--	------------	-------------------------------------

In Londerzeel (Witte Gids 2006-2007) komen voor: Moens 12 vermeldingen, Moons 6 vermeldingen.

Betekenisverklaring:

We zoeken in het werk van F. Debrabandere de naam Moons op. Hij verwijst naar Moen, met de vermelding “zie ook Simon(s)” en “Vgl. Monin”. Daaruit worden we het volgende wijzer: al wat op Moons lijkt (Moen, Moens, Mons, Moon, Moons, Mooens, Muns), wordt patroniem genoemd, het is de korte vorm van de voornaam Simon (Simoen).

Uit de oude voorbeelden die geciteerd worden, blijkt dat de afgeleide naam eerst als voornaam en later als familienaam voorkomt: ca. 1300 Mon Hovet; Mons Maïhies; Moon Boen, Artesië; 1398 Mons Gonnet, Dottenijs; 1382 Gillis Moen; 1398 weduwe Gillis Moens, Meulebeke.

De herkomstverklaring wordt nog eens bevestigd bij Simon(s) en wel 42 varianten daarvan: patroniem afkomstig van de heiligennaam Simon. Ook bij Monin (10 varianten) lezen we: patroniem, vlevorm van de voornaam Simon.

Conclusie:

De historische voorbeelden geven de indruk dat de naam vooral komt uit West-Vlaanderen, maar de hedendaagse spreiding loopt over het hele Nederlandse taalgebied met zware concentraties in Oost-Vlaanderen, Antwerpen en Limburg. Populair is de naam Simon ongetwijfeld, al zullen velen die Moens of Moons heten, niet onmiddellijk aan de heilige denken. We willen u (met dank aan *J. Claes e.a. in SANCTUS Meer dan 500 heiligen herkennen, blz.284*) daarbij het volgende niet onthouden: de heilige wordt vaak voorgesteld met een zaag (waarmee men hem in tweeën zaagde, de man stierf omstreeks het jaar 70 de marteldood) en hij is de patroon van o.a. de leerlooiers, de houthakkers, de metselaars en de wevers en werd aangeropen “*tegen de vrouwen die de baas spelen*”, feestdag 28 oktober.

VAN DER STOCKEN

Aantallen en spreiding:

Volgens familienaam.be komt de naam *Van der Stocken* – in drie woorden geschreven dus – 55 keer voor, maar de naam aareen geschreven – *Vanderstocken* – telt 159 naamdragers, vooral in het zuiden van Oost-Vlaanderen en Henegouwen. Het gebeurt wel vaker, maar toch verrast het dat Nederland géén enkele Van der Stocken of Vanderstocken telt.

In Londerzeel vermeldt de telefoongids 1 x Vanderstocken en 2 x Van der Stocken. De naam met ver- (Verstocken of Verstockt) komt in onze gemeente alvast niet voor.

Betekenisverklaring:

Aangezien de naam niet in Nederland voorkomt, beperken we ons tot de Vlaamse versie bij F. Debrabandere. Bij *Stocken, van der* verwijst hij ons naar *van der Stock*.

Daar worden nog 16 varianten opgesomd: *Stock, van de(r), van der Stocken, van der Sto(c)kt, van de Stocke, van der Stokken, van der Stokker, van der Stoken(s), van den Stockt*: allemaal verwijzen deze namen naar een plaatsnaam Stok (betekenis: boomstronk) of ter Stokt (betekenis: plaats waar boomstronken staan). De stamvader die zijn naam gaf aan de Van der Stockens woonde of leefde op een herkenbare boomrijke plaats. En zo zullen er toch wel enkele geweest zijn!

Bij Debrabandere staan de volgende oude voorbeelden:

1340 Johannis de Stoct de domo sua jacente ter Stoct, Tienen; 1321 Elisabeth van der Stockt ... versus der Stockt, Bekkevoort; 1379 ter Stoct ... Ian van der Stoct, Diest; 1368 Jan Baten van der Stoct op sijn goet ter Stoct, Turnhout; 1380 Petri van der Stocke, Brussel; 1387 Janne vander Stocke, Brussel; 1387 Janne vander Stoct, Pittem. Uit deze voorbeelden blijkt dat de naam niet eerst als voornaam gefunctioneerd heeft, maar onmiddellijk als familienaam voorkomt, wat volgens ons wijst op een heel oude naam. Er is een reële kans dat de erfgenamen van de naam niet dat zullen denken aan een voorader in een boomstronkenomgeving.

Conclusie:

Uit de oude voorbeelden blijkt dat de naam verspreid was over een groot gebied, van Tienen en Diest tot Turnhout en Brussel en verder ook in Pittem. Alleen al daarom hadden we – verkeerd – gedacht dat de aantallen veel groter geweest zouden zijn, maar oud is deze naam dus zeker!

VAN OPSTAL

Aantallen en spreiding:

<i>Naam</i>	<i>Familienaam.be</i>	<i>Familienaam.nl</i>	<i>NFD</i>	<i>Londerzeel</i>
<i>Van Opstal (Opstal, van)</i>	<i>1657 (vooral in de provincie Antwerpen)</i>	<i>656 (vooral in Noord-Brabant)</i>	<i>1040 (663 in Noord-Brabant, 260 in Zuid-Holland, 67 in Noord-Holland...)</i>	<i>14</i>
<i>Van Opstall (Opstall, van)</i>	<i>0</i>	<i>10</i>	<i>13 (Friesland 4, Noord-Holland 4, Overijssel 3...)</i>	<i>0</i>

De schrijfwijze met dubbele l hebben we vermeld vanwege het merkwaardige feit dat de naam ook ver in het noorden van Nederland voorkomt.

Betekenisverklaring:

Omdat we het zelf niet duidelijker kunnen uitleggen, citeren we eerst iets uit www.meertens.knaw.nl omtrent de betekenis van het woord opstal.

“Gemeenschappelijke graasweiden dragen soms de nogal vreemd aandoende naam opstal, bewaard in de familienamen (Van) Opstal, Opstaele en Hopstal. Etymologisch hoort opstal wellicht bij het werkwoord *opstellen* in de verdwenen betekenis ‘*opstapelen*’. Middeleeuwse teksten onthullen namelijk dat een opstal oorspronkelijk een verhoogde berm was aan weerszijden van een gegraven of gekanaliseerde waterloop. Die verhoging legde men aan door de uitgegraven aarde op het uitgebaggerde slib ‘op te stellen’, d.i. op te stapelen langs de oevers van de waterloop. Net zoals dijken vanouds beweid worden, liet men ook op de ‘opstallen’ het vee grazen. Blijkens de toponymie ging het woord naderhand over op gemeenschappelijk graasland op alluviaal terrein.”

Bij deze verklaring verwijst men naar ‘Gehucht van Buggenhout’ (Van Loon, 1980, p. 170) en naar P. Servaes, ‘De familienamen Van Opstal, Opdorp en Van Opdorp met hun verspreiding’ in *Ter Palen* 19 (1994-1995, nr. 4, p. 159-166).

We gaan ook eens te rade bij Debrabandere. Hij geeft de volgende varianten: Opstal, van; (van) Opstaele, van Hopstal, Obstaele, Obstals. Ze worden alle verklaard als afkomstig van de frequente plaatsnaam Opstal, die onbebouwd land, gemene weide betekent.

Oude voorbeelden: 1227 Elysabeth de Upstalle, Munkzwalm; 1340 Joh. De Opstalle, Turnhout; 1371 Wouter van de Opstalle, Zichen; 1356 in loco qui dicitur ten Opstale (vertaald: op de plaats die Opstalle genoemd wordt), Kachtem; 1367 Wouters van den Upstalle huus, Kortrijk; 1396 Zegher vanden Opstalle, St.-Antelinks; 1412 Jan van Opstalle, Antwerpen.

Conclusie:

Door de goede etymologische verklaring van het woord opstal weten we dat de familienaam wel afkomstig is van het begrip opstal, maar niet onmiddellijk van de aardrijkskundige eigenaam (Buggenhout-)Opstal. Er waren alleszins vele andere ‘opstallen’, maar oud is deze familienaam zonder enige twijfel!

VERSPECHT

Aantallen en spreiding:

<i>Naam</i>	<i>Familienaam.be</i>	<i>Familienaam.nl</i>	<i>NFD</i>	<i>Londerzeel</i>
<i>Verspecht</i>	415 (vooral Oost-Vlaanderen)	0	0	6
<i>Verspeek</i>	49 (in het noorden van Antwerpen en Limburg)	186	247 (vooral in Noord-Brabant)	0

<i>Van der Spek</i>	35 (gespreid over O.- en W.-Vl.)	0	0	0
---------------------	----------------------------------	---	---	---

We vergelijken hier niet alleen de ons vertrouwde naam Verspecht, maar ook een paar – voor ons ongewone - varianten uit de reeks die Debrabandere vermeldt (en waarvan sommige helemaal niet blijken voor te komen in de bronnen die we voortdurend gebruiken).

Betekenisverklaring:

Bij de naam *Verspecht* verwijst Debrabandere naar *Van der Spekt*, dat betekent een plaats waar speken, spijken, stokken staan. Hij verwijst ook naar *Van der Spek*, genaamd naar een plaatsnaam: Spekt in Noord-Brabant, Ter Specht in Opwijk.

Oude voorbeelden: 1240 mansionem Walteri de Spect; 1515 Jan van der Specht ... opt Spechtveld, Opwijk; 1339 Wilhelmus dictus de Speect, Leuven; 1340 Willem van der Spict, Bevekom; 1379 Wouter van der Spicht, Meldert; 1584 Aelbrecht Verspect, Antwerpen.

We kijken nog eens nauwkeuriger bij Van der Spek: *Spek*, (*van der*); *van der Speks*, *van der Spi(c)kken*, *Verspeek* zouden alle genoemd zijn naar een plaatsnaam spijc (in Westfalen specke), wat betekent: brug van boomstammen, knuppeldam.

Bij deze uitleg horen de oude voorbeelden: 1383 Henric vander Spicken, Tienen; 1368 Henri de Spicken, Aarschot; 1404 Hars vander Specken, Rijmenam; 1446 Jan vander Spicken, Groot-Loon-Mechelen; 1613 Petrus Verspeck, Kontich.

Conclusie:

Elke versie van deze familienaam zal wel verwijzen naar een voorvader die woonde nabij ofwel iets te maken had met stokken of boomstammen. De brug van boomstammen lijkt me verderaf dan de plaatsnaam in Opwijk. Op het taalgevoel kies ik voor de streekgebonden verklaring.